הרב שלמה מן ההר

מכתב בענין גמר מלאכה וקביעות למעשרות

אלול תש"נ

א. גמר מלאכה וקביעות למעשר בפירות שמוליכים היום לשוק

למה נקבע דין אחד למי שגומר את פירותיו על מנת להוביל אותם לשוק, ודין אחר למי שגומר אותם להכניס אותם לביתו?[1]

ז"ל הירושלמי[2]:

"מה בין המוליך לשוק מה בין המוליך לביתו? בשעה שזהוא מוליך לביתו – בדעתו הדבר תלוי, ובשעה שהוא מוליך לשוק לא בדעתו הדבר תלוי; בדעת הלקוחות הדבר תלוי, שמא ימצא לקוחות ונטבלו מיד".

ונראה לפרש, הואיל ואם יבא לו לוקח לשדה מיד אחרי גמר המלאכה וירצה לקנות ממנו את כל היבול, ודאי שישמח למכור לו, עשו אותו חז"ל כאילו הוא כבר עומד בשוק.

מכאן יוצא שאם אין בדעתו למכור כאן, אלא הוא קובע בדעתו ובהרגלו להוליך את פירותיו למקום אחר, וגם אם יבא לשדה מי שיפציר בו למכור לו לא יתפתה למכור, **אז יהיה דין השוק כדין הבית**, דין השוק מדרבנן כדין הבית מדאורייתא, וגמר מלאכה לא יקבע לטבל עד שיגיעו הפירות למקום ששם ימכרו, ויוכלו לאכול מהם עד שיגיעו לשם.[3]

לפי זה נתאר לנו שלוש אפשרויות.

1. משק ששולח רק לשוק סיטונאי, פירותיו לא יקבעו למעשר עד שיכנסו

---

* ההערות הן הערות עורך – ש.ב.

1. שהמוליך לביתו אוכל עראי עד שמכניס לביתו, והמוליך לשוק נטבל מיד, ואסור באכילת עראי מהרגע שגמר את מלאכת הפרי (מעשרות פ"א מ"ה).
2. מעשרות פ"ה ה"ד.
3. הכוונה כמובן לאכילת עראי. הרב מפנה כאן למסכת מעשרות פ"ב מ"ג, שם נאמר: "המעלה פירות מן הגליל ליהודה, או עולה לירושלים, אוכל מהם עד שהוא מגיע למקום שהוא הולך, וכן בחזרה". וכן מפנה לרמב"ם הלכות מעשר פ"ד הי"א, שם נאמר: "המוליך פירותיו ממקום למקום, אע"פ שהוא נכנס בהן לבתים ולחצרות בדרך, לא נקבעו אלא אוכל מהן עראי עד שיגיע למקום שהוא סוף מגמתו, וכן בחזירתו".

המשאיות לתוך הסככה באותו שוק סיטונאי, ועד שיתקבלו על ידי הממונה וישקלו ויקבעו שם למסירה לקונים. רק אז יוטבלו ויקבעו למעשר.

2. משק שמשווק בעצמו בשוק הקמעוני (כגון חסה לפני פסח) הרי אם יזדמן להם מיד במקום מישהו שירצה לקנות מהם כל הכמות שיש להם בודאי ימכרו לו. למשק זה מיד עם גמר מלאכה יקבע הכל למעשר ולא יוכלו לאכול מזה עד שיעשרו.

3. משק שיש לו סככה ליד השדה שמוכרים שם לכל הבא, ואין הקונים באים אלא לסככה, אז כל מה שנכנס לסככה הוא טבל, ומה שלא נכנס מותר באכילת עראי כל עוד שלא נכנס לסככה.

ב. דין גמר מלאכה בפירות שבבית אריזה

1. חברים הלוקחים משם לביתם.

בית אריזה במשק שאין מוכרים שם כלום, אבל חברים יכולים לבא ולקבל שם בלי תשלום, אין הפירות טבולים עד שיכניסו אותם לביתם, ואם יש לפני הבית חצר מוקפת שהדברים המונחים שם שמורים, אז גם מה שנכנס לחצר נקבע למעשרות, ואי אפשר לאכול שם גם אכילת עראי בלי לעשר.

2. עובדים בזמן העבודה.

העובדים בשכר בבית האריזה, ומשאית באה לשם להעמיס פרי המיועד להובלה לשוק, הם נחשבים לפועלים שיש להם זכות לאכול מן הפירות עד שיעמיסו הכל על המשאית, וגמר מלאכה הוא רק כשנתמלאה המשאית והיא מוכנה לנסוע. אבל לענין חיוב מעשר לא נקבעו הפירות לחיוב עד שיגיעו לשוק, אם זהו היעד שלהם.

3. נהג המשאית.

אם הנהג עוצר באמצע הדרך, מסתבר שמותר לו להוריד ממנה אחד אחד ולאכול בלי מעשר, ואם הוא מוריד שנים חייב לעשר (וזה דומה לקצב עם בעל הבית לאכול – ראה ב"מ פ"ט ע"ב, וראה לזה חו"מ סימן של"ז סעיף א').

ג. גמר מלאכה בסחורה הנשלחת במשלוחים רבים לשוק

ז"ל הרמב"ם[4]:

"כלי גדול שדעתו למלא את חציו, כיון שמילא חציו נטבל. היה בדעתו

4. הלכות מעשר פ"ג הלכה י"א. הרמב"ם עוסק בגמר מלאכה כשממלא כלכלה של פירות. במשנה מעשרות פ"א מ"ה נאמר שגמר מלאכה של פירות בכלכלה הוא: "עד שימלא את הכלי. ואם אינו ממלא את הכלי – עד שימלא כל צורכו". הרמב"ם מצטט כאן את הירושלמי (מעשרות פ"א ה"ד)

למלא את כולו – אינו נטבל עד שימלא את כולו. היו שנים ובדעתו למלא את שניהם – לא נטבלו, עד שימלא שניהם".

ברור שזה מדבר רק כשהוא ממלא את הפירות למכור אותם אפילו כאן. אבל במשאיות המובילות תוצרת המיועדת למכירה בשוק סיטוני בלבד כאמור למעלה, לא נטבלה התוצרת עד שתגיע למקום היעד שלה.

אך אם זה סוחר פרטי שבא עם שתי משאיות שלו לקנות סחורה, מסתבר שאם שני הנהגים יכולים להפרד זה מזה ולנסוע כל אחד לבדו, כל משאית נטבלה מיד כשנתמלאה, אעפ"י שהנהג האחד מחכה לחבירו. אבל אם זו שעת חירום והם אינם רוצים לנסוע לבדם מסיבות בטיחות, אז לא נקבעו למעשר עד שנתמלאו כל המשאיות המחכות זו לזו.

אם המשאיות מיועדות אך ורק לשוק הסיטוני ואינם מיועדים למכירה לפני שמגיעות לשם, מסתבר שכל משאית המגיעה עם סחורתה למקום היעד, נטבלה גם אם הן באות ממשק אחת, מפני שכל אחת מתקבלת בנפרד ונמסרת למכירה אחרי שנשקלת ונרשמת.[5]

ד. דין הגומר מלאכת חלק מהפירות[6]

אין ללמוד מגמר מלאכה של הקישואים והדלועין (מעשרות פ"א מ"ו) – שבהם נאמר שמשיתחיל לשפשף אחת מהן בבית נקבעו הכל למעשר – על כל דבר שמשהתחיל לעשות בהם גמר מלאכה הוקבע הכל. אלא רק מינים אלה, שגמר מלאכתם כך נעשית, שאם התחיל בהם אינו עוזב אותם וגומר את הכל. לזה מתכוון הרמב"ם כשהוא אומר (פרק ג' הלכה ד'): "וכן כל כיוצא בהם". אבל במינים אחרים שהוא מתקנם מעט מעט כדי לאכול מהם בבית, מה שהוא עושה לשעתו הוא שנקבע ולא יותר. תדע, שבתבואה שהכניסה במוץ שלה אומר במפורש שהואיל

המרחיב את דין המשנה. בארנו ענין זה בהרחבה במאמר "גמר מלאכה מהו" ערך: כלכלה. עולה השאלה: איך מישמים את הכללים של הירושלמי והמשנה כשהחקלאי שולח מספר משאיות ומספר משלוחים במשך היום והשבוע? מהו "כל צורכו"? האם הם נטבלו רק בסוף היום או בסוף השבוע או בסוף העונה כשגומר למלאות את כל המשאיות שרצה? לשאלה זו מתיחס כאן הרב.

5. למעשה הרב כאן השמיט את הקרקע מתחת לקושיה. היום, כשהסחורה לשוק אינה נמכרת בדרך, וממילא קביעות למעשרות היא רק בשוק עצמו, אין נפק"מ לשאלה האם "כל צורכו" זהו כל מה שיש במשאית או כל התוצרת של היום וכו'. שאלות אלו הן שאלות בהגדרת גמר מלאכה, אך גמר המלאכה בפני עצמו הוא לא מה שקובע. הפירות נטבלו רק כשנקבעו למעשרות בשוק, וכדין מוליך פירות לביתו, וכדלעיל קטע א'.

6. עיין מאמר בספר זה : הגדרות כלליות לגמר מלאכה, נספח 2, שם דנו בהלכה שברמב"ם (הלכות מעשר פ"ג ה"ד): "הכניס קישואין ודלועין לבית קודם שישפשף, משיתחיל לשפשף אחת נקבעו הכל למעשר, וכן כל כיוצא בזה". נשאלה השאלה האם ללמוד מכאן לבית אריזה וכו', שברגע שגמר מלאכת פרי אחד, כל מה שיש בבית האריזה באותו זמן נטבל, ואסור באכילת עראי?

ואין דרכו לגמור הכל בבת אחת, אלא הוא מתקן אותה מעט מעט כדי שיעור אכילת עראי אינו מתחייב (שם הל' ו).

אחרי כל זאת יש בודאי עוד הרבה הרהורי דברים בכל אלה, ואני תפילה שלא נטעה בהלכה למעשה ולא נטעה אחרים, ויהי רצון שנזכה ללכת בדרך אמת.

בברכת כתיבה וחתימה טובה,
הנני שלמה מן־ההר